

Expressivt våld för våldets egen skull

SVANTE NORDIN

Professor i idéhistoria vid Lunds universitet

DET ÄR MÖJLIGT att skilja mellan instrumentellt och expressivt våld. Det instrumentella våldet används för att genomföra ett bestämt syfte – att vinna ett krig, slå ned opposition, eliminera en motståndare, pressa ut pengar. Det expressiva våldet tjänar snarare som uttryck för vissa känslor eller attityder. Det är ett våld som kan uttrycka vrede, frustration, hat eller revolt, men som också kan vara en väsentlig del av en livsstil präglad av brutalitet eller heroism alltefter omständigheter och bedömningsgrunder.

Givetvis kan distinktionen mellan dessa två slag av våld ibland vara svår att upprätthålla. Väpnade styrkor finns för att kunna uppnå politiska mål (i anfall eller försvar), men krigarens yrke kan alstra en livsstil där våldet utgör en väsentlig ingre- diens. Förbrytaren använder våld för att komma över pengar, men våldet är också en del av hans sätt att leva. Vad som kommer först, livsstilen eller våldets mer eller mindre rationella syfte, kan ofta vara svårt att avgöra.

Det är naturligt att det politiska tänkandet oftare sysselsatt sig med

det instrumentella, rationella våldet än med det expressiva. Machiavelli diskuterade våldets roll då det gällde att erövra och behålla politisk makt. Hobbes analyserade svärdets roll för att garantera lagar och överenskomelser samt suveränens monopolisering av våldet inom sta-

ten. Clausewitz såg kriget som "politikens fortsättning med andra medel". Hela den moderna politiska teorin och hela den moderna samhällsutvecklingen har kunnat ses som inriktad på att minimera det expressiva våldets roll. Det har handlat om att betona de fredliga dygderna på de krigiska dygdernas bekostnad, att ersätta krigaren med köp-

mannen, att civilisera människan till älskvärd harmlöshet, att grunda samhällsordningen på valsedeln eller kon- tantflödet snarare än på svärdet.

DET FINNS EMELLERTID en modern tänkare som gjort sig känd som det expressiva våldets profet, som en förespråkare för våldet inte

som ett nödvändigt ont utan som ett nödvändigt gott, för våldet som livsform och livshållning, för våldets estetik. Det är Georges Sorel, författaren till *Reflexions sur la violence* ("Betraktelser över våldet" 1906).

Det fanns ingenting i Sorels personliga framtoning som kunde låta ana att han var en våldets förkunnare. Ånkemannen Sorel levde en stilla tillvaro som privatlärar, född i

Cherbourg i Frankrike 1847 och med en bana som väg- och vatteningenjör bakom sig. Den djupt älskade hustruns död hade givit hans liv ett inslag av melankoli. Sorels favoritssysselsättningar var besök hos Paris bouquinister och umgänge med en vid krets av vänner hämtade från både Frankrike och Italien.

Det var kanske i Italien som Georges Sorel hade sina viktigaste intellektuella kontakter. Antonio Labriola, den italienska marxismens fader, betydde mycket. Labriola var filosofprofessor i Rom och vid sidan av sitt engagemang inom arbetarrörelsen en man med breda och varierande intressen. Som sina mest begåvade

lärjungar räknade han Sorel och Benedetto Croce, en ung syditalienare. Tillsammans skulle dessa hoppades Labriola, komma att bilda "den italienska marxismens heliga treenighet". Så blev det nu inte. Labriola fortsatte att vara marxist fram till sin död 1904. Men Croce övergav tidigt marxismen, blev liberal och Italiens mest inflytelserika filosof under 1900-talet. Med Sorel fortsatte Croce att hålla kontakt, brevlades och på andra sätt. Sorel själv gick vägar som kunde förefalla krokiga.

En stor del av sin tid tillbringade Sorel vid skrivbordet. En jämn ström av böcker, pamfletter och artiklar flöt fram ur hans penna. Åtskilligt publicerades i socialistiska och anarkistiska tidningar och tidskrifter. Tidskriften *Mouvement Socialiste* hade varit först med att ge ut hans *Reflexions sur la violence*.

Sorel tillhörde den anarkosocialistiska rörelsen. Men hans bekännelse till dess program innehöll för- rädiska förbehåll. Han manade till handling i rörelsens anda, men hans aktivism var inte baserad på tro utan på illusionslöshet. Därtill grundades aktivismen på hat, ett hat med säte mindre i klokt uttänkta teorier än i inälvorna. Sorel misstrodde stor- hjärnan, men litade på magkänslan.

**Sorel tillhörde
den anarko-
syndikalistiska
rörelsen. Men
hans bekännel-
se till dess
program inne-
höll förrädiska
förbehåll.**

Axess 4/05

Störd

Hans t
borger
förnufi
arna, i
Hans k
nerna
profet
Sorel
Han t
kritise
hövdi
tarrör
mycke
sa me
sätt, v
Sorel
ka soc
alla a
skrift:
bossa.
som u
tarkla
rörels
taktis
önska
han lå
fanati
sens t
det ir
hans
Sorel
bottn
var fle
tigt så
den si

Störd ordning. Sju poliser dog och 70 skadades i Chicago 1886 sedan en anarkist slängte en bomb efter det att ett politiskt möte upplöstes.

Bild: Corbis

Axe 88 4/05

Hans hat gällde själva det moderna borgerliga Europa som styrdes av förnuftskalkyler, pengarna, lagarna, parlamentsomröstningarna. Hans kärlek gällde myterna, passionerna och våldet. Hans rykte som profet vilade på denna kärlek.

Sorel var syndikalist och marxist. Han trodde på klasskampen. Han kritiserade Jean Jaurès och andra hövdingar inom den franska arbetarrörelsen, därför att de alltför mycket var beredda att kompromissa med borgarklassen, dess tänkesätt, värderingar och arbetsformer. Sorel avskydde den parlamentariska socialismen. Han ryckte illa om alla advokater, intellektuella, tidningsredaktörer, fackföreningsbossar och parlamentsledamöter som utgav sig för att företräda arbetarklassen. En renodlat proletär rörelse utan kompromisser, utan taktiska omvägar, det var vad Sorel önskade sig. I långa stycken kunde han låta som en naiv och uppriktig fanatiker, uppfyllt av arbetarrörelsens barnatro. Men om man kan få det intrycket av en del passager i hans skrifter är det vilseledande. Sorel var inte naiv, han var dubbelbottnad. Eller rättare — bottarna var flera. Man kunde aldrig vara riktigt säker på att ha kommit fram till den sista.

VIKTIG HOS SOREL var hans lära om storstrejken. I likhet med många anarkosyndikalister hoppades Sorel på generalstrejken som en metod att krossa det borgerliga samhället. Arbetarklassen skulle resa sig och en gång för alla sopa undan sina fiender i ett stort apokalyptiskt skeen-de. Men Sorels tro på detta saknade den genuina enkelheten. Föreställningen om generalstrejken betraktade han som en myt, livgivande, eggande, handlingsinspirerande. Liksom de första kristna drivits av föreställningar om jordens undergång och Gudsrikets ankomst, liksom Napoleons soldater sporrats av legenden om "la grande armée", skulle de moderna arbetarna ingjuta mod och stridsvilja genom myten om generalstrejken.

Det avgörande för Sorel var inte målet utan rörelsen. Det väsentliga var inte något utopiskt paradys som kunde åstadkommas i framtiden, utan den heroiska moral som arbetarna utvecklade under kampen. Läran om våldet hade sin plats i detta sammanhang. Med våld menade Sorel inte grymhet, inte heller kliniskt och välberäknat våld för uppnående av vissa syften. Det våld han dyrkade var del av en livsform, arbetarens eller soldatens. Våldet innebar förkastandet av alla

kompromisser, men också av beräkning, kalkylering och feg försiktighet. Våldet var motsatsen till den borgerliga livsformen med dess strävan efter säkerhet och dekorum.

Å andra sidan var Sorel den förste att erkänna att det fanns borgare och borgare. För den klasskamp han hyllade behövdes två sidor. Sorel tyckte om de borgare som var bukanjärer, konkvistadorer, kämpar på andra sidan barrikaden i kamp för hegemoni. När han så småningom brutit med den anarkosyndikalistiska rörelse som alltmer förbyllades av hans svårdiagnostiserade kätterier flirtade han under en tid med den franska ultrahögerns organisation, L'Action française. Arbetare och borgare borde hetsas till kamp som man hetsar två stridstupper mot varandra. Motsatserna borde renodlas snarare än utjämnas. För detta ändamål var myten om generalstrejken nödvändig:

Jag har i praktiken visat att det proletära våldet har en historisk betydelse som är fullkomligt annorlunda än vad ytliga forskare och politiker brukar förmoda. Under det totala sammanbrottet för institutioner och sedvänjor återstår fortfarande något mäktigt, något

nytt och oberört; det är detta som egentligen utgör det revolutionära proletariatets själ; och den kommer inte att spolas bort i den allmänna undergången för moraliska värden om arbetarna bara har tillräckligt mycket kraft att stänga vägen för borgerliga sabotörer genom att svara på deras närmanden genom en fullkomligt intelligent brutalitet.

Den murkna borgerliga civilisationen skulle gå upp i rök. Genom det proletära våldet skulle en omvärdering av alla värden komma till stånd och en ny kultur födas. En återgång till något mera primitivt, mera ursprungligt skulle äga rum. Slagget skulle falla bort i den renande elden, den härdade metallen återstå.

KÄRNAN I SORELS åskådning utgjordes inte av någon strategi eller politisk taktik, även om han deltog livligt i Andra internationals debatter om revisionism, reformism och revolution. Kärnan utgjordes av en moralisk grunduppfattning, en värdehierarki. Hans åsikter framträdde med särskild tydlighet när de är frigjorda från det dagspolitiska sammanhanget och bär historisk dräkt. Så är förhållandet i den tidiga boken *Le procès de Socrate* ("Rättegå-

gången mot Sokrates") som publicerades 1889.

Sokrates brukar i allmänhet uppfattas – och uppfattas hos Platon – som den med orätt förföljde, som en vis och dygdig man vilken dödas för sina åsikter. Men hos Sorel är Sokrates en tveklaktig, närmast ödesdigter figur. Sokrates blir boven i Sorels drama. Man kanske kan säga att Sorels bild mindre liknar Platons än den som Aristofanes framställt i sin komedi *Molnen* av den sofistiske pratmakaren och uppvigglaren Sokrates. Men också Xenofon (som visserligen var en beundrande lärjunge till Sokrates) får lämna bidrag till Sorels ammunition.

Det gamla Aten sådant det var före Sokrates dagar framställs av Sorel i ett skimmer. Bilden av en arkaisk dygderepublik, fylld av manlig styrka, träder oss till mötes:

De gamla atenarna var fullkomligt överlägsna vår avundsjuka, okunniga och glupska bourgeoisie ... Medborgarna var inte köpmän som krävde garantier för sin handel, beskydd för sin industri eller som sökte fördelar från regeringens. De var soldater vars existens var bunden till stadens storhet. Minsta svaghet skulle sätta staden i fara.

De gamla atenarna var soldater och jordbrukare, producenter, inte handelsmän. Också deras familjeliv var bukoliskt, med äktenskaplig kärlek och många barn. Homosexualliten, som betydde så mycket för Sokrates, fanns ännu inte. Enkla och rättframma dygder hälskade.

Den betydelse kriget hade för Sorel är svår att överdriva. I striden uppträder mannen sina

var helt och hållet en stadsbo. I stället för att syssla med produktivt arbete ägnade han sig åt dialektiska resonemang.

I dialogen *Staten* hade Platon låtit Sokrates

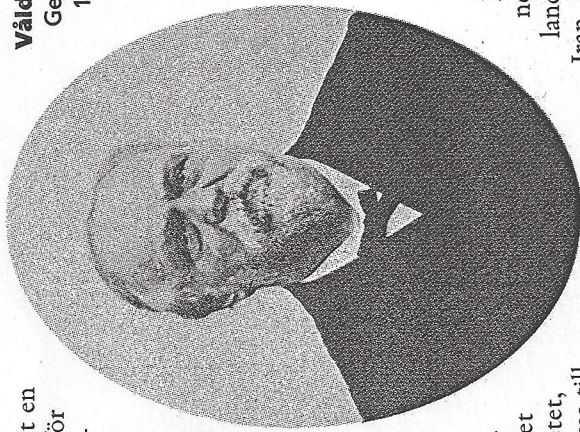
lägga fram hela sitt program, hur den idealiska staten borde styras av filosoferna. Dialektiken, inte det produktiva arbetet, gjordes av Sokrates till

den avgörande faktorn i samhället. Bönderna och hantverkarna skulle fräntas all makt. Vetenskapsmännen och specialisterna skulle överta den.

Sokrates ville att filosoferna skulle regera i namn av de eviga idéerna, i namn av en naturgiven människorätt, som han föreställde sig var upphöjd över seder och bruk och som han trodde var enbart förnuftig. En sådan abstrakt rättvisa måste, menade Sorel, med nödvändighet ta musten ur de gamla dygderna och underminera samhället.

Det var knappast någon tillfällighet att en av Sokrates främsta lärjungar var Alkibiades, en briljant och begåvad men karaktärlös ungdom som blev landsförrädare och sålde Athens sak till dess fiender. Den sokratiske andan var i sig opartisk, hävdade Sorel. Den predikade abstrakta förnuftsprinciper och förärvade kärleken till staden och hemlandet. Den gamla

Våldets profet. Georges Sorel 1847–1922.

samhällsideal han hyllade, hans arkaiska Aten, påminner om Statlins Sovjetunionen, Hitlers Tyskland och ayatollornas Iran. Men naturligtvis

var detta samhällsformer som uppstod först långt efter *Le procès de Socrate*. Självt fann han inspiration hos andra källor. Nietzsches kulturkritik torde ha betytt en del, liksom Proudhons anarkism. Men åtskilligt går tillbaka till den store Rousseau.

Ingen formulerade en tidigare eller mera genomgripande kritik mot hela den moderna civilisationen än just Rousseau. Hos honom fanns allt. Hyllningarna till Aten och Sparta. De krigiska dygderna och viljan till offer för det gemensamma. Motviljan mot emanciperade kvinnor. Oviljan mot livsformer som brutit sig loss från naturen. Kärleken till jämlikheten, avskyn för pengar och rikedomar. De kollektivistiska idealen. Kritiken mot den intellektuella makten.

När Sorel såg sig om i sin föröda samtid kunde han inte se någon annan makt än proletariatet som kunde stå för en förny-

lutionär som stigit fram ur den socialistiska rörelsen makten i Italien. Det var Mussolini, som gärna bekände sig som en lärjunge till Sorel. Läran om de eggande myterna, läran om det befruktande våldet, detta var tankar som tilltalade fasciens skapare.

I framtiden kunde skjortorna och fanorna växla färg, vara röda, svarta eller bruna. Gemensamt var våldet som livsstil. Gemensamt var tanken på ett renande stälbad som skulle ge upphov till en ny sorts människa, hårdare, mera beslutsam, kollektivt inriktad, fri från borgarens vrehågsenhet, skepsis och individualism. Tron på myten skulle ersätta sökandet efter sanningen.

Sorel själv skulle ta föga del av allt detta. Han var nu en gammal man. När han dog 1922 i Boulogne-sur-Seine, där han framlevt sina sista år, var han tämligen isolerad. Hans idéer kunde förefalla gå segrande fram, men kanske inte helt i den form han hoppats på.

Genom att smälta samman Marx med Nietzsche blev Sorel en pionjär för dem som ville slå den gamla, borgerliga samhällsordningen i spillror och använda det revolutionära våldet för att förverkliga en moralisk vision. Med ovanlig klarhet och konsekvens förespråkade han en omvärdering av värdena, en ny värdehierarki. Mot det rationella kalynderandet satte han intuitionen och inälvreaktionerna. Mot den sociologiska determinismen satte han spontaniteten. Snarare än trivsel och komfort sökte han en heroisk livsstil och en kollektiv värdighet. Hellre än klassarbete såg han klasskamp. I stället för en optimism som trodde på auto-

Ut
skä

K

på golvet, son
lar upp en t
rymdresa, en
näret, seriösa
kärlek vid f
dekorationer
gens tankesm
nens "vanliga
färdigheter

egna bästa egenskaper:
”mod, tålmod, likgiltighet inför döden, kärlek till äran och till det gemensamma bästa, med ett ord: sin dygd”.
Mannen, medborgaren, måste vara beredd att offra allt, även livet, för stadens frihet.

... hos Sorel	krigsska - öfvervinjan
är Sokrates	undergrävdas. Var det
en tivelaktig,	öfverraskande att Aten
närmast ödes-	sedan gick under och
diger figur.	underkuvades först av
Sokrates blir	Alexander, sedan av
boven i Sorels	romarna? Sorel ansåg
drama.	inte det.
	Homosexualiteten
	som Sokrates företräd-
	de blev en symbol för
	det liv mot naturen
	som Sorel avskydde.
	När pengarnas och
	vetenskapens makt tog öfver för-
	stördes också familjedygdena, som
	hållit folkstammen frisk och levan-
	de. Demosthenes som predikade
	motstånd mot Makedonien blev
	den siste företrädaren för de gam-
	malgrekiska dygdena.
operade	
tr kvin-	
thustru	
a verk-	
t, vilka	
, män-	
kvinn-	

En våldets tidsålder
riktigt för dörren, om än
den form som Sorel tå
stora världskriget bröt
borgerliga Europa,

I framtiden kunde
skjortorna och
fanorna växla
färg, vara röda,
svarta eller
bruna. Gemen-
samt var våldet
som livsstil.

han en pessimism som väjde till viljan och ansvaret. Politi-ker och intellektuella pratmakare avskydde han, men han trodde på arbetarklassen. Den konfliktfria utopin framkallade hans motvilja, den handlings-skapande myten hans entusiasm.

Nu sitter v
män i svart o
det för att vä
Nästa vecka
USA för att
för projektet.
från komm
och administ
na skiljer ut
sina läderstö
röda skjorta.
ten som är in
inivå. Ord se
ment och
genom lufter
och har svårt
va förslag till
Runt om
världen befir
och försöker
marknaden.
1990-talet, u
lades" den n
av den posti
gavs skiften
sambällertill
"en emotior
betoning av